

децембар 1995.

ПРОУЧАВАЊЕ ГЛАГОЛСКЕ СТИЛИСТИКЕ

Савремени стандардни језици служе као средство комуникације у разноврсним и сложеним људским дјелатностима. Да би неки стандардни језик могао да обавља такву функцију у друштву, он мора да се прилагођава различитим видовима људских дјелатности — тако савремене језике карактерише појава функционалног раслојавања језика. Из овога проистиче и обавеза језичких стручњака да у својим истраживањима узимају у обзир постојање функционалних стилова у оквиру стандардног језика. Нова књига Бранка Тошовића* управо представља истраживање таквога карактера. Прије ове, Тошовић је објавио запажену књигу *Функционални стилови* (приказана у четрдесет седмој књизи ЈФ), која представља солидну теоретску основу за истраживање које је предузео у овој књизи.

Аутор се није случајно определио за изучавање глагола са стилистичких позиција: он истиче да глагол уз именицу представља најзначајнију врсту ријечи: „У основи сваке комуникације, свакога исказа налази се процес који се најадекватније и највише изражава помоћу глагола“ (стр. 7). Свој задатак у овој књизи Тошовић је дефинисао овако: да покаже „(1) како глагол испољава свој богат и разноврстан лексичко-стилистички потенцијал, (2) колико је ова врста ријечи конституент функционалних стилова, (3) који стилови имају глаголски, а који именски карактер, (4) на који се начин манифестује још увијек недовољно освијетљена опозиција именице и глагола и (5) какав стилистички потенцијал имају два сродна словенска језика — руски и српскохрватски“ (стр. 11). Књига има сљедећу структуру: иза *Увода* долази Прво поглавље — *Функционална стилистика глагола* (14–29), Друго поглавље — *Лексичка стилистика глагола* (30–189), Треће поглавље — *Грамањичка стилистика глагола* (190–327), Четврто поглавље — *Глаголска синтагмањика* (328–373), затим слиједи *Закључак* (374–375), *Прилози* (376–426), *Литература* (427–488), *Извори* (489–494), *Предметни регистар* (495–508), *Именски регистар* (509–513), *Скраћенице* (514), *резимеи* на енглеском (515–520), њемачком (521–527) и руском језику (528–534), кратка биљешка о аутору (535) и садржај.

* Branko Tošović, *Stilistika glagola*, Lindenblatt, Wuppertal 1995, 539 стр. 30 cm. Reiche Wissenschaftliche Monographie, Erstes Buch.

На почетку поглавља *Функционална сџилистџика глагола* аутор даје своје виђење и дефиницију функционалне стилистике и говори о појави функционалног раслојавања језика. Ту се он бави првенствено питањем какво мјесто има глагол у појединим функционалним стиловима. Резултат његових истраживања јесте тај да глагол у различитим функционалним стиловима има различиту фреквенцију: најфреквентнији је у разговорном и књижевноумјетничком стилу, најслабије је заступљен у научном и административном стилу.

У поглављу *Лексичка сџилистџика глагола* разматра се питање какав лексичкостилистички потенцијал има глагол и како он функционише у функционалним стиловима. Ову тему аутор обрађује кроз неколико подтема, а отвара је обрадом значења као семантичко-стилистичке категорије и разматрањем семантике глагола. Затим обрађује глаголску стилску парадигму, глаголску полисемију, метафору, синонимију, хомонимију, антонимију и паронимију. Све ове појаве аутор посматра поредећи руску и српску ситуацију и са посебним освртом на њихово мјесто у књижевноумјетничком стилу.

У поглављу *Грамаџичка сџилистџика глагола* Тошовић је своју пажњу усмјерио на два питања: а) стилистички потенцијал и б) функционисање глаголских облика и категорија у стиловима. Ову проблематику он обрађује у оквиру функционално-семантичких поља, односно, с обзиром на основну оријентацију ове књиге, у оквиру грамаџичко-стилистичких поља. Ту се обрађују следећа поља: персоналности, аспектуалности, темпоралности, императивности, кондиционалности, партиципности и инфинитивно поље. У оквиру ових грамаџичко-стилистичких поља аутор разматра глагол с обзиром на постављени задатак истраживања. Природно, опет се посебно разматра глагол у оквиру књижевноумјетничког стила. Стилистички потенцијал глагола у оквиру свакога поља разматра се кроз појаву транспозиције. За сваки језик (руски и српски) даје се број потенцијалних и број реалних транспозиција у оквиру појединих поља. Аутор даје доста тананих анализа у књижевним дјелима једнога и другог језика, као нпр. на стр. 310–313, гдје разматра употребу партиципа у једној руској пјесми и тражи адекватан превод на српски с обзиром на то да су глаголи у њој у облику партиципа. Ни овдје се не занемарује друго питање — функционисање ових појава у појединим функционалним стиловима.

У поглављу *Глаголска синџагмаџика* аутор обрађује следећа питања: глаголске фигуре, глаголска метаплазма и глаголска рима. Поглавље о глаголским фигурама започиње проблемом њиховога настајања, а затим се прелази на класификацију глаголских фигура. Иако је указао на интересантне случајеве гдје поједини глаголски облици граде фигуре, утисак је да је аутор ово питање само назначио. Знатно више пажње се посвећује глаголској метаплазми, а под тиме Тошовић подразумејева неоформе које се добијају трансформацијом примарног облика (или еталона) (339). Њега интересују таква нарушавања примарне форме, такве метаплазме којима се постижу стилистички ефекти, тј. стилистичке метаплазме (343). Метаплазме могу да настају додавањем или одузимањем од примарне форме. Према ауторовим

истраживањима, за глагол је карактеристичнија појава одузимања од примарне форме, и то на свим нивоима: фонолошком, морфолошком, синтаксичком и текстуалном. Тако се разликују фоноплазме (ту се има у виду модификација глагола на фонолошком нивоу: деструкција на почетку ријечи или афереза, деструкција у средини ријечи или синкопа, деструкција на крају ријечи или апокопа и деструкција слога или синереза — 347–348), морфо-плазме (тј. претварање аналитичких глаголских облика у синтетичке, изостављањем неког од конституената сложеног глаголског облика), синтаксо-плазме (= изостављање глаголских облика на нивоу реченице) и текстоплазме (= изостављање глагола на нивоу текста). Аутор закључује да метаплазме представљају језичке универзалије. Ова појава се илуструје примјерима пјесама на руском и српском језику у којима нема глагола — што оличава собом остварење текстоплазме. Појава о којој је ријеч била је и раније позната на свим нивоима језика, али је Тошовић дао њено јединствено теоретско одређење. Ово поглавље завршава се кратким излагањем о глаголској рими. Посебан значај глаголске риме, по аутору, проистиче из чињенице да ова врста риме, заједно са именичком, има доминантно мјесто.

Своје обимно истраживање Тошовић завршава кратким закључком, у коме истиче да „глагол представља значајан структурни елемент функционалних стилова и да је као такав важан за спознавање њихових фундаменталних вриједности. Он највише исказује стилистички потенцијал у књижевноумјетничком стилу“ (375). У *Прилогу* се наводе фреквенције глагола у руском и српском језику и фреквенције глаголских облика.

На крају је аутор дао импозантан списак литературе, углавном на руском (675 јединица) и српско(хрватско)м (356 јединица). Такође, послје сваке обрађене теме унутар поглавља дата је релевантна литература. Када се прочита списак литературе на крају овога дјела, учвршћује се већ формиран закључак: Тошовић је изузетно обавијештен о проблематици којом се бави у овој књизи. Његова кореспонденција са литературом је на вишем нивоу: он не само да цитира многа дјела, он многа дјела коментарише, сучељава различита мишљења из литературе и износи своја. Овако обимна литература добро ће доћи свима оним који се баве изучавањем глагола са било које позиције.

Сљедећа врлина коју је Тошовић испољио у овоме истраживачком подухвату јесте та да он своје истраживање заснива на анализи обимне грађе. Он тежи да његово истраживање има егзактан карактер: нуди обиље статистичких података у вези са глаголима у руском и српском језику. Може се неко и не сложити са неким од ауторових закључака, али мора увијек уважавати чињеницу да су они формирани послје анализе обимног језичког материјала. Ако неко хоће да побија његове закључке, мора то радити на исти начин — прихватајући се анализе исто толико обимног језичког корпуса.

Циљ овога приказа био је, прије свега, да укаже научној и широј стручној јавности на то да Тошовићева књига отјелотворује до сада најобухватније истраживање глагола са стилистичког становишта објављено на

нашем језику (ово је било потребно учинити тим прије што је књига иначе публикована у иностранству). У оваквом приказу није се ни ишло ка томе да се изнесу до у танчине сви квалитети овога дјела. Мислим да се нимало неће умањити његов значај ако се на крају истакну и неки ситнији недостаци. У оквиру теме о пољу темпоралности, на примјер, аутор наводи списак потенцијалних и реалних транспозиција глаголских облика; било би добро да су на том мјесту реалне транспозиције увијек документоване примјерима из језичке праксе. Ово посебно важи за неке глаголске облике, рецимо за плусквамперфекат, а кад је већ о плусквамперфекту ријеч, треба зажалити што је у овако замашној литератури изостао један рад релевантан за дефинисање функције овога облика у савременом српском језику: Милка Ивић, *О значењу српскохрватског њлусквамѡерфекта*, Зборник за филологију и лингвистику XXIII/1. Осим тога, у овоме се поглављу често оперише термином *садашње вријеме*, мада је код нас уобичајено и прихватљивије да се употребљава термин *ѡрезентѡ*. Даље, чини ми се да није оправдано изједначавати поље партиципности са дијатезом (стр. 306). Најзад, када се говори о дијатези у српском језику, неопходно је осврнути се на пажње вриједне радове Ксеније Милошевић из те области, што је аутор, међутим, пропустио да учини.

Закључујући ово излагање да нагласим: Бранко Тошовић је овом својом књигом дао значајан допринос истраживању глагола, посебно са његове стилистичке стране, тако да се то његово дјело препоручује као незаобилазна лектира свима оним који се на било који начин баве глаголском проблематиком.